

De Schelde in het wit

*flinterdun tapijt
wit kristallend broos
vlokje smelt door kus
zilt golvend eindeloos*

Als de vorst een immer bewegende watermassa befrist, gaat het kunstenaarsbloed kolken. Toch levert een bevroren Schelde meer op dan louter mooie plaatjes en kunstige zinnen. Schepen zitten vast, vissers blijven thuis en ook de natuur krijgt het zwaar te verduren. Heeft dit fenomeen verborgen voordelen of blijft het een ijskoud rampenverhaal? Schelde Nieuwsbrief ging op onderzoek uit.

Het verhaal van de Schelde in winterkleed is er één van strenge winters en bittere vrieskou.

Eric Taverniers, gebiedsingenieur bij het Waterbouwkundig Laboratorium te Borgerhout en deskundige terzake legt uit: 'Een sterke getijdenstroom als de Schelde bezwijkt uiteraard niet voor de eerste vorst. De watertemperatuur moet voldoende dalen vooraleer er sprake kan zijn van bevriezing. Het zout in het Scheldewater en de kracht van eb en vloed vertragen dit proces aanzienlijk. Aan zee en op de Westerschelde, waar de dynamiek van de rivier het grootst is, heb je het minste kans op spontane ijsvorming. Ook naast industrie of in sterk vervuilde rivieren (zoals de Zenne) komt zo iets zelden voor. Je kan dus je hele leven

langs het water wonen, zonder er ooit schaatsend overheen te glijden'.

KRUIENDE IJSVLAKTE

'Toch werden de laatste honderd jaar 23 periodes van ijsvorming in de Zeeschelde opgetekend', vervolgt de ingenieur. 'In 13 gevallen (de laatste in januari 1997) kon ijsbreken niet langer baten en viel het Scheldeleven noodgedwongen stil. Uiteraard kwam dit telkens door een uitzonderlijk strenge vorstperiode, waarbij de temperatuur dagenlang onder het vriespunt bleef. De vorming van ijsblokken valt dan niet uit te sluiten.'

'Gewoonlijk valt de eerste dagen amper iets te bespeuren. De temperatuur van het water daalt langzaam tot het vriespunt. Vervolgens verande-

De monding van de Schelde geeft af en toe een winters tafereel, zoals hier tijdens de traditionele nieuwjaarsduik in 2004.

ren meer en meer druppels in kristalletjes. Maar de getijden volharden en het water vervolgt zijn weg. Als de winter doorbijt, gaat het vriesproces verder. Ijskristallen ontmoeten elkaar en vormen groeiende brokken die met het water meedrijven. Gaandeweg vergroten zij tot behoorlijke ijschollen die stroomopwaarts van de Zeeschelde, in Durme en Nete's, hindernissen ontmoeten. Bruggen, bochten en steigers belemmeren het drijvende ijs in haar reis over de Schelde. Doordat de schollen en brokken beklemd raken, wordt de doorgang nauwer, ze klitten vast en schuiven over elkaar heen, tot een dikke barrière de hele geul afsluit. Die evolutie vertraagt de getijdenwerking aanzienlijk. De vloedgolf botst op de zware ijslaag die het water verhindert de normale hoogwaterstand te bereiken. Bij eb zal het peil minder dalen. Teveel obstakels versperren de weg van de toch al verzwakte ebstroom.

Door de aanhoudende kou valt minder neerslag, waardoor de toevoer van oppervlaktewater naar de rivier ophoudt. Zo vermindert elke dag het verschil tussen eb en vloed. Het Scheldewater kan stukje bij beetje kristalliseren, tot zelfs de golven op strand in een kruinende ijsvlakte veranderen.' (Dit fenomeen wordt in de tabel aangeduid met 4 sterren)

IJSBREKERS

Waterwegen en Zeekanaal NV tracht als waterwegbeheerder de Schelde zo lang mogelijk bevaarbaar te houden. Verstevigde sleepboten treden als ijsbreker aan en waterbouwaannemers verhuren pontons die met duwbotten dezelfde functie vervullen. Daarbij gaat men echter niet tot het uiterste: het mechanisch breken van ijs kan namelijk flinke schade veroorzaken aan oevers, oeverbekledingen, dukdalven en steigers. Doordat het ijs tijdens de aanloop

en dooi voortdurend tegen de rivierwanden schuurt, lopen materialen als breuksteen averij op. Bovendien vriezen in dergelijke omstandigheden sluisdeuren en bruggen onherroepelijk vast, wat varen volledig uitsluit.

SLUIZEN

Wie op en om het water werkt, heeft het bij dergelijk winterweer zwaar te verduren. Veerlui ploegen door de taaie massa, om zich tenslotte gewonnen te geven. Binnenschippers zitten muurvast en moeten toezien hoe hun inkomsten dalen. De vaste kosten lopen onverminderd door en stijgen wellicht door ijsschade. Als de boot in de steigers moet voor reparatie, lopen tijdsverlies, prijskaartje en ongenoegen nog verder op. Brug- en sluiswachters mogen hun maandloon dan behouden, ook zij zien de winterkou met lede ogen aan. De vlotte doorgang van het scheepverkeer is hun prioriteit. Dat zulks niet meevalt, kan ir. Jan Baldück, celhoofd exploitatie van de afdeling Bovenschelde beamen: 'Als het hard vriest, krijgen onze sluiswachters te kampen met ijs op de sluisdeuren. Ze zijn dan verplicht de sluis voortdurend in beweging te houden, ook 's nachts. Als dit niet gebeurt, vriezen de deuren onherroepelijk vast. In nieuwe sluisen zit daarom vaak een systeem dat ijsvor-

ming vertraagt door luchtballonnen in het water te blazen. Bij aanhoudende vrieskou kan ook die remedie niet langer baten en moet men manueel ingrijpen. Dat is zwaar werk en door gladheid niet ongevaarlijk. Gelukkig is het alweer tien jaar geleden dat we dergelijke winterkou trotseerden. Al mag gelijkaardige zware ijsgang niet té lang op zich laten wachten. De jonge garde moet ook leren hoe je daarmee om kan gaan. Of een dergelijke 'pauze' aan de klimaatsverandering te wijten is, valt te weerleggen noch te bewijzen. Ook in het verleden passeerde al eens vijftien jaar vooraleer de vorst weer toesloeg.' (zie tabel)

BEVROREN WINTERTAFEREEL

Om de vissen voldoende overlevingskansen te gunnen, is vissen op een bevroren rivier verboden bij wet. Beroepsluigooien hun netten in zee, waardoor de hinder voor hen beperkt blijft. Enkel de hobbyist ziet een antarctisch

hengelverhaal aan zijn neus voorbijgaan. Veerpendelaars morren mooi mee en grijpen naar de wagen. Voor vogelliefhebbers, echter, brengt de koudegolf buitenlandse schoonheden naar de Schelde: naast de traditionele overwintelaars, komen er soms ook Groenlandse en Canadese soorten van de Waddenzee op bezoek. Kranten getuigen van schaatsfestijnen, glijdpartijen en een betoverend maanlandschap. Overburen kunnen in rechte lijn te voet bij elkaar op de koffie en menig fles glühwein sneuvelt in naam van het tintelende winterplezier. De prijs voor optimisme gaat echter zonder twijfel naar Temse: daar pootte men op de ijsvlakte een ware kermis neer.

Tina Stroobandt

Meer informatie:

<http://www.people.zeeland-net.nl/alfk/overzicht.html>, schaatsverenigingen in Nederland en België

Temse 1956

OVERZICHTSTABEL VAN VORSTPERIODES DIE IJSGANG VEROORZAAKTEN IN HET ZEESCHELDEBEKKEN:

PERIODE	IJSGANG
februari 1901	***
februari 1917	***
december 1925	*
februari 1929	***
februari 1929	*****
oktober 1931	*
januari 1933	**
december 1933	*
december 1938	*
januari 1940	***
januari 1942	*****
februari 1942	*****
januari 1945	***
februari 1947	*****
februari 1954	*****
februari 1956	*****
januari 1963	*****
januari 1979	**
januari 1985	*****
februari 1986	*****
januari 1987	***
februari 1991	**
januari 1997	*****

* Matige ijsgang = begin van oppervlakkige ijsvorming, met ijschollen die in meerderheid nog niet klitten; scheepvaart is grotendeels doch met moeite nog mogelijk; 's nachts evenwel bijna geen bediening van sluisen meer mogelijk; kortom: hinderlijk maar nog bevaarbaar; uiteraard is er meer beperking in opwaartse delen van het Zeescheldebekken, doch afwaarts bvb. Dendermonde is scheepvaart nog volop mogelijk;

** Gemiddelde ijsgang = ijschollen klinken aan elkaar, en in opwaartse gebieden en aan staketsels en brugpijlers begint het ijs te kruisen (schollen schuiven over elkaar). De kanalen zijn niet meer bevaarbaar; de sluisen werken beperkt tot net niet meer; in het tij-Zeescheldebekken blijft nog enkel scheepvaart mogelijk afwaarts Sint-Amands en Walem, doch met hinder, en over nog enige afstand opwaarts daarvan doch slechts mits ijsbreken;

*** Sterke ijsgang = zeer kruisend ijs, sterk aan elkaar gekit, niet meer doorvaarbaar; ook geen ijsbreken meer mogelijk. Sluisen, stuwen en beweegbare bruggen kunnen niet meer bediend worden. De binnenscheepvaart ligt dagen lang volledig stil.

**** Zeer sterke ijsgang waarbij zelfs de golven op strand in een kruisende ijsvlakte veranderen.

Gespot! Vogelkijkhut

Vogelaars hoeven niet langer in de regen te staan om vogels te spotten op het Noordelijk Eiland tussen Rupel, Schelde en Zeekanaal. Waar vroeger op de Rupeldijk een bushokje stond, is nu een vogelkijkhut geplaatst. Deze kwam er door het project De Schelde Natuurlijk! Verder werken het Wereldnatuurfonds en het

Agentschap voor Natuur en Bos en Waterwegen en Zeekanaal NV ook aan de inrichting van een wandelpad en info-borden. Hierop is het nog even wachten, maar men kan nu al genieten van het panoramisch uitzicht dat de vogelkijkhut biedt: een mix van natuur, industrie, scheepvaart en een landelijke omgeving.

